

Algortako Julio Caro Baroja BHI institutuaren 50. urteurrena ospatuko dute astelehenean, hilak 14. ▶02

Alberto Díez historia-ikertzailearen ustez, errioxarrak eta burgostarrak «gure senideak» dira; liburua idatzi du Berangon bizi den gorliztarrak. ▶15

hiruka

Uribe Kostako astekaria

76. zenbakia

2016ko
azaroaren 10etik
azaroaren 16ra arte

Alejandro Cearreta ikertzaileak eta nazioarteko beste 37 zientzialarik uste dute pertsona geologia moldatzeko gai dela; hori dela-eta, Antropozenoan gaudela diote. Tunelboka hondartza da horren adibide argi bat. ▶22-23

Antropozenoa; garai geologiko berrian bizi gara?

«Frankismoan genozidio itzela izan zen hemen»

Ander Lipus aktore markinarrak *Francoren bilobari gutuna* antzezlanaren ekarriko du datorren asteko barikuan, azaroaren 18an, Kultur Leioara.

Frankismoak Euskal Herrian utzitako zauriari ez ohiko begiradagaz erreparatuko diote Artedrama eta Le Petit Théâtre de Pain konpainiek

zein Dejabu Papin Laborategiak, zazpi aktorek hezuramamitutako 50 bat pertsonaiaren bitartez. Sopelan ere izango dira, abenduan. ▶16-17

HERRIZ HERRI URIBE KOSTA

Gure Esku Dago, martxan

Uribe Kosta Ados taldeak mendimartxa antolatuta du hilaren 20an. Bestalde, Leioako GEDren taldea sinadurak batzen hasi da.

Barrika, Gorliz, Lemoiz, Plentzia, Sopela eta Urdulizko Gure Esku Dagoren Ados taldeak mendimartxa egingo du Plentziaraino, datorren domekan, azaroaren 20an. Hurrengo pausoaren aurkezpena egingo du: herri-galdeketa egiteko ekimenean, galdera adosteko fasea abiatuko du. Leioan, sinadurak batzeko faseari ekin diote. ▶6/10

Erandioko Udalak liburutegi berria eta Herritarren Arretarako Zerbitzuaren bulegoak ipiniko ditu 2017an. ▶5

Urko kiroldegia berri gura du Sopelako Udalak; lanei ekin aurretik, belar artifizialeko futbol-zelaia aldatuko dute. ▶7

Berangoko Udalak 2017ko aurrekontuak osatzeko prozesu parte-hartzailea martxan ipiniko du. ▶8

HAPOnen Aurrerapena prest dauka Gorlizko Udalak; iradokizunak edo alegazioak egin dakizkioke, aurrerantzean. ▶9

«Frankismoari epaiketa bat egiten diogu antzezlanagaz»

Ander Lipus aktore markinarra *Francoren bilobari gutuna* antzezlanagaz Leioan izango da, datorren asteko barikuan, azaroak 18; bezperan, Bilbon tularatu ostean. Frankismoak Euskal Herrian utzitako zauriari ez ohiko begiradagaz erreparatuko diote Leioako Artedramak, Le Petit Théâtre de Pain konpainiak eta Dejabu Papin Laborategiak, zazpi aktorek hezuramituko dituzten 50 bat pertsonaiaren bidez. Aukera galduz gero, ikusteko beste aukera bat egongo da, abenduaren 9an, Sopelan.

TESTUA: IÑIGO FERNANDEZ DE MARTIKORENA / ARGAZKIA: HODEI TORRES

Aurrekoan, Ximun Fuchs zuzendariak esan zuen «Franco ez zait batere interesatzen. Tipo horrek ez du antzezlanik merezi». Zergatik egin duzue, orduan, *Francoren bilobari gutuna*?

Berak esan duena da Franco pertsonaia gisa ez zaiola interesatzen, baina bai frankismoak utzi duen arrastoa eta oraindino ikus ditzakegun frankismo-mota ezberdinak (frankismoa paralelismo batean ipinita nazismoaren pare), eta horrek dakarren injustizia eta beste mila gauza gaizto edo oker. Franco bera pertsonaia bezala ez zitzaion interesatzen, ezta guri ere; baina berak pertsona moduan eraikitako txarkeria hori guztia bai, eta batez ere gure komunitateari lotuta dagoen txarkeria, aztarna oso mingarri batzuk utzi dituena, herri honek inoiz merezi ez zituenak.

Zeintzuk dira zuen ustez frankismoak Euskal Herrian utzitako zama horiek?

Obran, modu askotan planteatu dugu hori. Erabilitako materialak, ikertutako eta irakurritako testuek eta historiak berak gogorarazten digu hemen izugarriko genozidioa egon zela. Adibide batzuk ipintzearen, baditugu: Saturrarango emakumeen kartzela; Gurseko kontzentrazio-esparruan gertatutakoak, euskal herritarak Frantziara joan zirenean nola pilotuta izan zituzten han; Ezkabako kartzela; gerra bukatu ondoren langileak nola eduki zituzten gati-bu-lanetan; gerra ondoren ere, izandako hainbat eta hainbat tortura-salaketa; umeak nola beste familia batzuetara eraman zituzten; edo gerra ondoren er-

besterratu behar izan zuten umeek, gurasoek eta beste pertsona askok; euskarak jasan izan duena, eraztunarena adibidez, euskara egiteagatik kastigua eta zigorra...; guk herri eta kultura moduan jasandako txarkeria guztiak. Obran zehar azaltzen dira gure gizarteak, euskal gizarteak, pairatutako txarkeria eta horiek nolabait belaunaldiz belaunaldi nola azalera-

“ Guk eskutitza bidali diogu Francoren bilobari, ospitaleetako aldizkari arrosatan lasai ikusi dugun *La nietísimari* ”

tzen diren: ametsen bitartez edo gaixotasunen bitartez, Nathalie Zajde psikiatrak esaten duen legez. Memoria historikoan lanean dabilizan hainbat elkarte daude herrietan... Eta zer esanik ez fusilatutako, desagertuak eta hildakoak: egon ziren hainbat eta hainbat, eta oraindik ez dakizkigunak non dauden. Horrek herri bati, eta familia edo komunitate bati batez ere, sorrarazi ahal dion sufrimendua. Gauza horietaz gutxietaz berba egiten du obra honek, ez dela gutxi.

Frankismoa nazismoagaz alderatu duzu lehen. Hura Nurenberg-eko epaiketetan juzgatu zuten,

besteak beste. Hemen, lehenago epaituko du frankismoa antzerkigintzak Justiziak baino?

Badirudi baietz. Guk nolabaiteko epaiketa bat egiten dugu, batez ere Ximun Fuchs ideian hori zegoelako. Bitxia da, baina Ximun Fuchs zuzendariaren historia pertsonalak ere badu zer esateko, eta azkenean gu norbanako bakoitzaren historiari ere, denok bizi izan dugu nolabait aititek edo amamek kontatutako gerra, frankismoa eta trantsizioa ere bai. Ximunena aipatuz, euren gurasoak aitaren aldetik judutarrak ziren, eta bere senide askok Auschwitzten bukatu zuten. Eta beste aldetik, euskaldunak ziren eta II. Mundu-Gerran aitita frantziar tropekin borrokatuzera pasa zen Espainiara, gero Afrikara joateko. Irunen zegoela guardia zibil bati euskaraz egin zion eta preso hartu zuten; bertako kartzelak eta gaiztakeriak pairatu zituen. Beraz, euskaldun moduan eta judu bezala pairatu zituen bere sendiak txarkeria horiek. Hortik abiatuta, berari bitxia egiten zitzaiona, eta hor dator Günther Anders filosofoak Eichmann-i idatzi zion eskutitza. Berak esaten du nazismoak behintzat auzi bat eduki zuela, alde batetik, Nurenbergen; beste aldetik, Eichman bera Mossad-ekoek hartu zutenean, Argentinan, eta gero juzgatu eta heriotzera kondenatu zutenean Jerusalem. Baina frankismoak ez du auzirik eduki, biktimek ez dute errekonozimendurik eduki, ez da hor gertatutakoaz ia hitz egin. Are txarrragoa, isiltasuna da gehien nagusitu dena etxeetan. Orduan, auzi hori nahi izan da taula gainera eraman; eta metafora gisa baliatu Eichmannen semei

bidalitako gutun hori, esanez: «zuek ez zarete zuen aitak egindako itsuskeria guztien erantzule, baina bai izan ahal zarete erantzule nazismoa borrokatuz. Azkenean hori da guk bidali diogun eskutitza Francoren bilobarri, hau da, *La nietísima*. Oraindino ere trankil- lasai ikusi ahal dugu *Nietísima* ospitaleetako aldizkari arrosotan, bere aintzat hitz egiten, lasai-lasai, pertsona oso ona balitz legez. Günther Andersek ere hori esaten du, pertsona onak ala txarrak izan gaitzkeela guztiok, baina zer egiten dugu horren aurrean? Hori da planteatzen duguna obra honetan, eta beste hamaika kontu, alderdi edo ikuspuntuetatik begiratuta ere.

Proposatutako gai horregaz, zergatik aukeratu duzue ospitale bat obra kokatzeko?

Ospitale batean dena ematen delako: jaiotza, hau da, bizitza; heriotza; gaixotasuna; denetariko jendea dago, zaharrak, umeak... Orduan pertsonaiak margotzeko espazio interesgarria iruditu zitzaigun. Horretaz aparte, uste dut zauri horiek ixteko leku edo metafora egokia dela. Azkenean ospitale batera sendatzera zoaz normalean, nahiz eta lehen esaten zuten hiltzera bakarrik zihoazela. Espero dezagun ospitaleak sendatzea. Bestalde, gaur egungo ospitaleen irudia ematea ere interesgarria iruditu zaigu, batez ere politikoek osasunaren inguruan jokatzeko dutenean, edo osasuna pribatizatzerako doazenean, edo medikuek ordu estrak sartu behar dituztenean ez daukatelako baliabide nahikorik. Gai horiek guz-

tiak ere ukitu nahi genituen, metaforaz aparte, gure iritziz, behintzat, garrantzitsua delako osasun eroso eta on bat edukitzea gure herrian. Europako edozein ospitale izan zitekeen; kasu honetan, Euskal Herriko ospitale bat da, eta gaixo berezi horiek, frankismoa bizi dute. Hor ideia argi bat kontaktzen zigun Ximunek, eta talde bezala, gu ados geunden hori konta-

“ **Historiak berak gogorarazten digu frankismoaren garaian hemen egundoko genozidioa egon zela** ”

tzeko. Garai batean oso ezaguna egin zen Garzónen «dena da ETA» esamoldea, eta guk irudikatu nahi genuen gaixotasun horiekin «dena da Franco», horren guztiaren errua Francok daukala. Nolabait Garzónen esajerazio hori gurera bilakatu.

Zelangoa izan da erabili duzuen sorkuntza-prozesua ideia sortu zenetik?

Obra honek izugarriko indarra dauka hasieratik, pentsatu genuenean zertaz hitz egingo genuen. Aurreko obra *Hamlet* izan zen, pixka bat langileriaren arazoak kontaktzen genituen bertan. Horren aurretik

Errautsak eman genuen, eta hor belaunaldi baten ikuspuntua irudikatzen genuen, euskal rock radikalaren garaiko gazte batzuk zer bilakatu ziren. Orain, frankismoaren gaia eta ospitalea aipatu genuenean, halako sentsazio oso indartsua izan genuen. Nire intuizioak esaten zidan potentzial handiko obra genuela, eta uste dut hala dela. Beraz, sortze-prozesuan denok bizi izan dugun edo entzun izan dugun kontuekin lan egin dugu. Horregatik oso indartsua izan da. Oso konbentzita geunden zer ari ginen kontaktzen. Gero talde-lana bikaina izan da: Ximun Fuchsek zuzendaritza izugarri ondo eraman du, oso dramaturgia konplexua dauka obrak, pertsonaia asko agertzen dira; zazpi aktore gaude taula gainean, baina aktore bakoitzak zazpi edo zortzi pertsonaia ezberdin egiten ditu; baina oso ondo eraman dugu. *Errautsaken* bezala, obra hau Igor Elortzak eta Unai Iturriagak idatzi behar zutela ere argi geneukan, eta euren gaitasuna oso gogotsu hartu zuten proiektua. Talde-lan guztia nabarmenduko nuke, argiak, Paristik etorri den eta berarekin aurretik lan egin dugun Philippe Ducou, Asier Ituarteren musika... Denak eduki du halako indar berezi bat, eta taldean oso-oso ondo moldatu gara. Bestalde, gure sortze-prozesuak nahiko luzeak izaten dira, eta herri ezberdinetan egonaldiak betetzen ditugu. Luhuson egin ditugu bukaerako entseguak, baina baita ere Itsasun, Donibane Garazin, Azpeitian eta Oreretan. Horrek ere ikuspegi aberats bat ematen dio gure sorkuntzari dagokionez. Aktoreen lantaldea ere berriro dugu. Taldean sartu dira Pako Revueltas galdeakoztarra, Bilboko Patricia Urrutia, Arbizuko Zoila Berastegi eta Azpeitiko Erika Olaizola. Berriak dira, baina oso gogotsu dabilta. Baita ere Manex Fuchs baxenabartarra, Urko R. Pescador oreretarra eta ni ne, oso pozik gagoz. Hortik aparte, administratibotik, ekoizpenetik eta banaketatik egin dugun lana ere interesgarria izan da; ederra delako ikustea hemendik eta maiatzera arte pila bat emanaldi ditugula. Gure ofiziorako oso kontu sana da. Publikoaren aldetik ere oso erantzun ona jasotzen gabilta, orain arteko saioak oso arrakastatsua izan dira. Estreinaldian, jendea kanpoan gelditu zen, sartu ezinik.

Antzezlanetik aparte topaketak proposatu dituzue eskola-taldeakaz eta abarrakaz. Zertan datza?

Alde batetik, hau antzezlan bat da, baina badakigu gai honetaz sentsibilitate handia dagoela. Hala, pentsatu dugu egongo garen herri horietako elkarte ezberdinekin kontaktuan jartzea, eta elkarte horiekin batera zerbait gauzatzea, ahal den neurrian. Guk emanaldia egiten dugu, baina elkarte batek egin dezake, demagun, ibilbide bat bere herrian zehar, eta oraindik frankismoak dituen kale-izenek hitz egin, adibidez; edo bonbardatuak izan ziren herri horietara txango bat egin. Mediazioak deitzen ditugu. Elkar trukaketa egitea da herrietako elkarte horiekin. Hortaz aparte, zelan ez, institutuetatiko gazteekin egon gara, Gasteizen eta Luhuson, adibidez. Oreretan antzerki-eskolakoak egon dira gurekin. Gure esperientzia eta gure lana, ikuskizunetik harago, beste bide batzuetatik zabaltzea da kontua. Gure webgunean ikerketa izeneko atal bat zabaldu dugu eta bertan daude erabili ditugun materialak, jendeak ikus eta irakur ditzan; beharbada ezagutzen ez zituen gai batzuek informazioa jasotzeko. Ez gara ikuskizuneri bakarrik lotzen. ◀